Той ранок запам’ятався таким: сива трава у сивій росі, і сива вода, і сивий туман по воді, а над ними — рожева смужка, яка дедалі ширшала прямо на очах і золотіла, золотіла назустріч сонцю. А потім увагу заполонили дві лусочки тополевої кори — біля круглих капелюшів та усякого іншого листатого водяного зела вони чатували карасів. Справжніх королівських карасів. А ще потім сталося знайоме: спочатку одна, потім і друга вудка зачепилася за ремеззя, заплуталася... Довелося лізти у воду відчіплювати. Скраю озерце було не дуже глибоке, зате дно грузьке-прегрузьке. Поки топтався, виплутуючи жилку, раз наступив на якийсь гостряк, потім вдруге, втрете. Що там за чортовиння засіло в мулі? Присів у воді, намацав щось каракувате, витяг — хтозна й що: темне, з гострими рогульками. Повертів у руці та й жбурнув аж на середину озерця.

І треба ж так! Через багато років зовсім випадково опинився я знову біля того озерця. На цей раз вдвох з Іваном Михайловичем. І він враз, як ото гід під час екскурсії:

— Погляньте вправо! На воді — розетки листків, схожих на березові...

— Горіх! Водяний горіх!.. — майже вигукую я.

Ну як тут було не пригадати отого сивого ранку, коли я вудив карасів і коли лазив у воду рятувати свої вудки?! Оте гострякувате чортовиння, об яке тоді поколовся, виявляється, було водяними горіхами! Недарма ж їх повсюдно за ці гостряки і називають "чортові".

Правда, зараз усе менше й менше залишається людей, які знають про водяні горіхи і про те, "з чим їх їдять". Бо відшукати рослину навіть у нас, на Поліссі, де всяких озерець та стариць стільки, що й за життя не обходиш, дуже й дуже не просто. А були ж часи, і не такі далекі, коли дядьки підводами возили на базар щедрі водяні дари, коли поліщуки їли

їх сирими, печеними і вареними у підсоленій воді, сушили їх і товкли на борошно, яке потім підмішували до житнього і випікали хліб. До речі, підмішувати доводилося досить часто, бо пісна піщана земля була скупою на врожаї.

Та й у всі часи водяний горіх був для людини доброю підмогою.

Ще у Теофраста ми читаємо, що давні фінікійці збирали їх на річці Стримоні і випікали хліб. А розкопки свідчать, що наші далекі предки будували свої свайні житла тільки на тих озерах, де рясно родили водяні горіхи, — застерігалися від голодної смерті.

Кажуть, колись богиня Флора пролітала над землею і роздаровувала свої багатства. Махнула вона правою рукою над степами — з рукава її сукні висіялися жито, пшениця і всяка пашниця. Повеселіли степи. Махнула лівою над лісами — посипалися з рукава суниці, чорниці, брусниці та інші ягоди. Повеселіли ліси.

Коли це бачить Флора, під нею озеро голубіє, жваво хвильками виграє. Захотілося і цьому озеру щось подарувати. А в рукавах вже нічого немає, все на степи та на ліси витрусила. Засмутилася богиня.

Коли це чує — щось ніби муляє їй у ліву руку. Подивилася — а це гостророгий горіх застряв у рукаві, зачепившись за зелений шовк сукні. "От добре! — зраділа богиня. — Подарую озеру цього рогача і нехай він родить рясно-прерясно". Та й кинула горіха в озеро. Відтоді й заходилися водяні горіхи рости.

"Послужний паспорт" водяного горіха досить солідний, переконливий. Дійшовши до нас ще з третинного періоду, рослина явилася людині не як музейний експонат з прадавніх епох, а як вірний помічник-годувальник. Для прикладу можна взяти хоча б такий промовистий випадок. В Індії біля великого озера Вур часто випадали недороди. Під час кожного гинули з голоду десятки тисяч людей. Тоді

власті розпорядилися засадити озеро водяними горіхами. Через кілька років горіхи так розрослися, що їх ромбовидне листя покривало майже всі дві тисячі гектарів озера. Навіть пароплавам трудно було прокладати собі шлях крізь горіхові зарості. Зате загроза голодної смерті відступила, бо щороку з озера збирали такий урожай горіхів, що їх вистачало на п’ять місяців для всіх жителів довколишніх поселень.

На Поліссі ще й досі можна почути такий вислів: "закинути на кожуха". Для більшості поліщуків первісний зміст його давно втратився і вони вживають вислів тільки в переносному значенні, найчастіше з метою покепкувати над невдатним рибалкою. Тим часом у цих словах нічого немає смішного. Вони просто означають найлегший спосіб добування водяних горіхів. Полягав він ось у чому. Брали зношеного кожуха, скручували його вовною догори, прив’язували довгу вірьовку і волочили по дну озера, де ростуть водяні горіхи, рогаті плоди заплутувалися у вовні. На березі їх виплутували і складали у мішки.

Чому ж вимирає ця реліктова рослина? Про це вчені сперечаються ще з минулого століття. Одні бачать причину в недосконалості способів її розмноження і в пересиханні озер, інші— у зміні клімату, витісненні рослини більш пристосованими до життя зеленими сусідами. Ще інші головним винуватцем називають людину. І небезпідставно. Адже це вона забруднює водойми всілякими промисловими відходами, масово винищує водяного горіха, збираючи не тільки плоди, а й зелень на корм худобі.

Скаже дехто: тисячі років люди збирали ці горіхи — і нічого, а тут за лічені десятиліття раптом знищили?! Хіба таке може бути?

Уже є. Адже такої кількості людей, як зараз, на світі досі не було. А, як відомо, і водяні краплі камінь довбають, коли їх багато.

…Так, це те ж саме озерце — ще б не впізнати! Тільки я ніби іншими очима дивлюся на нього: віднині воно для мене — незвичайне.

Озерце береже чудесний дарунок Флори.

У центрі розеток водяного горіха біліють невеличкі квіточки. Іван Михайлович зауважує:

— Гарний урожай буде, ой гарний. А ще добре те, що сюди люди заглядають лише з вудками, а не з кожухом…